

Matija Strlič^{1,2}, Emma Paolin¹, Cecilia Bembibre², Irena Kralj Cigić¹, Eva Menart³, Mojca Ramšak^{1,4,5}

¹ Laboratorij za dediščinsko znanost, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za kemijo in kemijsko tehnologijo

² UCL Institute for Sustainable Heritage, University College London

³ Narodni Muzej Slovenije

⁴ Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta

⁵ Univerza v Ljubljani, Medicinska fakulteta

Vonji kot dediščina

Na Japonskem so leta 2001 postavili pot po olfaktorični dediščini, ki vključuje 100 vonjev, od cvetja, morskega vetrca, oranževcev, do tradicionalnih obrti, kot so vlaganje sardin, proizvodnja črnila ali čaja. Vikinški center Jorvik, ustanovljen 1984, privablja obiskovalce z vonji, kot so "ožgan les", "jedki odpadki" ali "ribja tržnica". Raziskave so pokazale, da si obiskovalci veččutne razstave bolje zapomnijo.

Ne glede na dosedanje prakse, izkušnje in raziskave, so olfaktorične lastnosti predmetov dediščine v konservatorsko-restavratorskem smislu še vedno manj v ospredju kot vizualna informacija. Med nedavnimi politikami ohranjanja se le Deklaracija iz Burre¹ dotakne vonja kot sestavnega dela pomena dediščine. Tu naletimo na zanimiv restavratorsko-konservatorski konflikt, ki pa ni nerešljiv.

Ohranjanje vonja

Appelbaum² od stroke zahteva, da je odločanje o posegih osnovano na sprejetih vrednotah gradiva, kar so, kot kažejo primeri, lahko tudi vonji. Te najlaže ohranimo kot integralen del predmetov, raziskave pa so pokazale, da lahko vonj predmeta primerno ohranimo tudi ločeno od predmeta. V tem primeru je za arhiviranje vonjev potrebna: (i) kemijska opredelitev sestavnih komponent vonja in njihovih koncentracij z uporabo plinske kromatografije; (ii) antropološka/etnološka/zgodovinska opredelitev pomena vonja za interpretacijo objekta; (iii) senzorična opredelitev vonja z uporabo opisnih tehnik, kot so kolesa arom³. Le s temi tremi elementi lahko vonje »arhiviramo« in katalogiziramo na način, da bodo smiselni tudi v primeru disociacije.

Kemijska opredelitev

Vonje kemijsko opredelimo z uporabo plinske kromatografije. Da lahko vonje analiziramo, je potrebno hlapne organske spojine, ki predstavljajo cvetico (*bouquet*) arome, vzorčiti z uporabo absorpcijskih naprav, ki so neinvazivne zlasti za manjše predmete. Pri kromatografski analizi na podlagi strukture analiziranih spojin določimo njihove olfaktorične lastnosti, pri čemer se lahko zanesemo na literaturo ali pa pri detekciji uporabimo človeški nos (Slika 2), za kar je potrebno dolgotrajno treniranje tega organa, saj ljudje pretežno nismo sposobni prepoznati in opisati velikega števila vonjev. Kemijska analiza vonjev je nujna, da lahko vonje rekonstruiramo.

Antropološka/etnološka/zgodovinska opredelitev pomena vonja

Pri raziskavah pomena vonja za razumevanje ali interpretacijo predmetov (npr. vonj knjig, parfumskih posodic, posodja in drugih predmetov za vsakodnevno rabo), ali pa pomena za identiteto, kot so okoljski vonji (npr. vonj morja in soli, kot ga turistično promovira slovenia.info), se moramo zanesti na antropološke, etnološke,

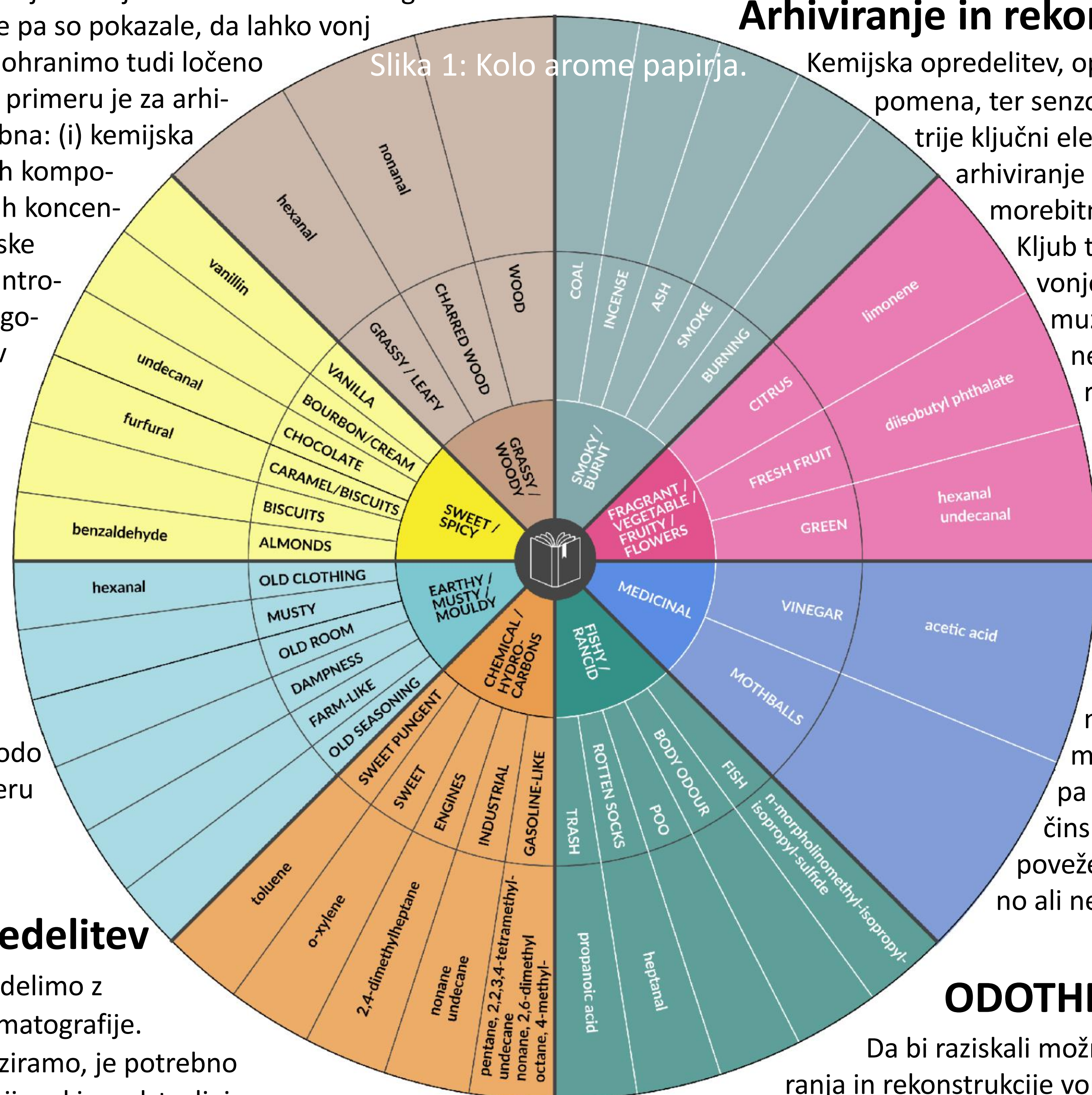
zgodovinske, konservatorsko-restavratorske in sorodne raziskave, s katerimi ugotovimo povezavo med vonjem in uporabo predmeta, običaji in navadami, oziroma izkušnjo vonja, ki je uporabnikom pomembna. Mnenjska raziskava obiskovalcev knjižnic je vonj knjig povezala z močnimi emocijami. Te izražajo komentarji, kot so "kot bi vdihoval znanje" ali pa "v knjižnici lahko vonjamo zgodovino". Razumevanje konteksta uporabe in vrednot, ki jih pripisujemo vonjem danes, je nujen element ohranjanja pomena.

Senzorična analiza

Senzorično analizo je potrebno opraviti ne le na osnovi dekonstrukcije vonja s kromatografsko metodo, ampak tudi na osnovi intenzitete in hedoničnega karakterja vonja (prijeten/neprijeten), za kar obstajajo mednarodni standardi in postopki panelnega ocenjevanja, podobno kot to poznamo npr. v vinarski industriji. Tu je pomembno oblikovanje primerne terminologije, ki jo lahko ponazorimo z uporabo pripomočkov, kot je „kolo arome“ (Slika 1).

Arhiviranje in rekonstrukcija

Kemijska opredelitev, opredelitev vrednot in pomena, ter senzorična opredelitev so trije ključni elementi, ki omogočajo arhiviranje vonjev in njihovo morebitno rekonstrukcijo. Kljub tržno dostopnim vonjem, ki so namenjeni muzejski uporabi, pa ti ne predstavljajo rekonstrukcij, temveč kreativne interpretacije vonjev, npr. vonj po gorečih čarovnicah, ki ga trži podjetje AromaPrime, je mešanica vonjev po dimu in pečeni slanini. Taki vonji imajo morda svojo vlogo v muzejski zgodbi, niso pa „avtentični“ dediščinski vonji, ki jih lahko povežemo z dejansko snovno ali nesnovno dediščino.

ODOTHEKA

Da bi raziskali možnosti zajema, arhiviranja in rekonstrukcije vonjev pristnih muzejskih predmetov, bomo v projektu ODOTHEKA, ki ga financirata Slovenska in Poljska raziskovalna agencija, opravili analizo desetih predmetov iz zbirk Narodnega muzeja Slovenije in Narodnega muzeja v Krakovu. V interdisciplinarnem sodelovanju med konservatorji-restavratorji, kustosi, antropologi in kemiki bomo tako zasnovali prvi mednarodni arhiv avtentičnih vonjev dediščine. Izbira predmetov je v teku, med njimi pa bo gotovo tudi vonj knjig.

Pričakovati je, da bodo muzeji v prihodnje nagovarjali obiskovalce tudi z razstavami olfaktoričnih predmetov. V teh primerih je potrebno vnos vonjev v razstavne prostore opredeliti s stališča tveganja za zbirke, postopke za to pa bomo prav tako raziskali v okviru projekta ODOTHEKA.

Slika 2: Olfaktometrična detekcija.

Literatura

1. Deklaracija iz Burre, <https://australia.icomos.org/wp-content/uploads/The-Burra-Charter-2013-Adopted-31.10.2013.pdf>
2. B. Appelbaum, Conservation Treatment Methodology, Routledge, 2007.
3. C. Bembibre, M. Strlič: Smell of heritage: a framework for the identification, analysis and archival of historic odours. Heritage Science 5 (2017) #2.

